Analyysi

Sivuliikkeiden Suomi – tältä näyttää pohjoismainen pankkisektori

Rahoitusvakaus | 10.05.2017 | Eero Savolainen, Eero Tölö

KIRJOITTAJAT

Eero Savolainen

Eero Tölö

Suomen, Ruotsin, Norjan ja Tanskan pankkisektoreilla on pääosin samat vahvuudet ja heikkoudet. Kaikissa maissa sektorin kannattavuus on hyvä, vakavaraisuus vankka ja luottotappiot ovat pitkään olleet historiallisen vähäiset. Toisaalta maiden pankkisektorit ovat suuria, keskittyneitä ja niiden järjestelmäriskit liittyvät pitkälti asunto- ja kiinteistömarkkinoiden luotottamiseen.

Pohjoismaisen pankkijärjestelmän tarkastelu yhtenä kokonaisuutena on hyödyllistä, koska pankkisektorin haavoittuvuudet ovat näissä maissa samankaltaisia ja koska samat pankit toimivat näistä monessa. Vuoden 2017 alussa Pohjoismaiden suurin pankki, Nordea, muutti Norjassa, Suomessa ja Tanskassa toimivat tytäryhtiönsä sivuliikkeiksi.[1] Myös Danske Bank on ilmaissut aikeensa muuttaa toimintonsa Suomessa sivuliikemuotoiseksi. Vaikka uudistukset näkyvät tavallisen kansalaisen arjessa vain vähän, ne muuttavat olennaisesti pankkien viranomaisvalvontaa.

Maiden rajat ylittävällä pankkisektorin toiminnalla on Pohjoismaissa pitkät perinteet: pohjoismaisia pankkeja on toiminut Suomessakin jo melko pitkään. Suomalainen Merita Pankki ja ruotsalainen Nordbanken yhdistyivät vuonna 1997. Konserniin liitettiin vielä muita pohjoismaisia pankkeja ja nimeksi vaihdettiin lopulta Nordea. Jo tätä ennen ruotsalainen Handelsbanken oli toiminut Suomessa vuodesta 1985. Tanskalainen Danske Bank puolestaan osti suomalaisen Sampo-pankin kaikki toiminnot vuonna 2006. Tämän lisäksi Suomessa on toiminut tai toimii edelleen muutamia muita, pienempiä pohjoismaisia pankkeja, jotka ovat erikoistuneet esimerkiksi yritysrahoitukseen.

Koska sivuliikemuotoinen toiminta on yleistynyt, on entistä tärkeämpää tarkastella suomalaista pankkijärjestelmää osana pohjoismaista pankkisektoria, kun varmistetaan rahoitusjärjestelmän vakautta. Mahdollisia vakausuhkia selvitettäessä ei riitä, että katsotaan vain oman maan rajojen sisäpuolelle, sillä pohjoismaiden pankkisektorit ovat kytkeytyneet toisiinsa pankkien taseiden ja varainhankinnan kautta.

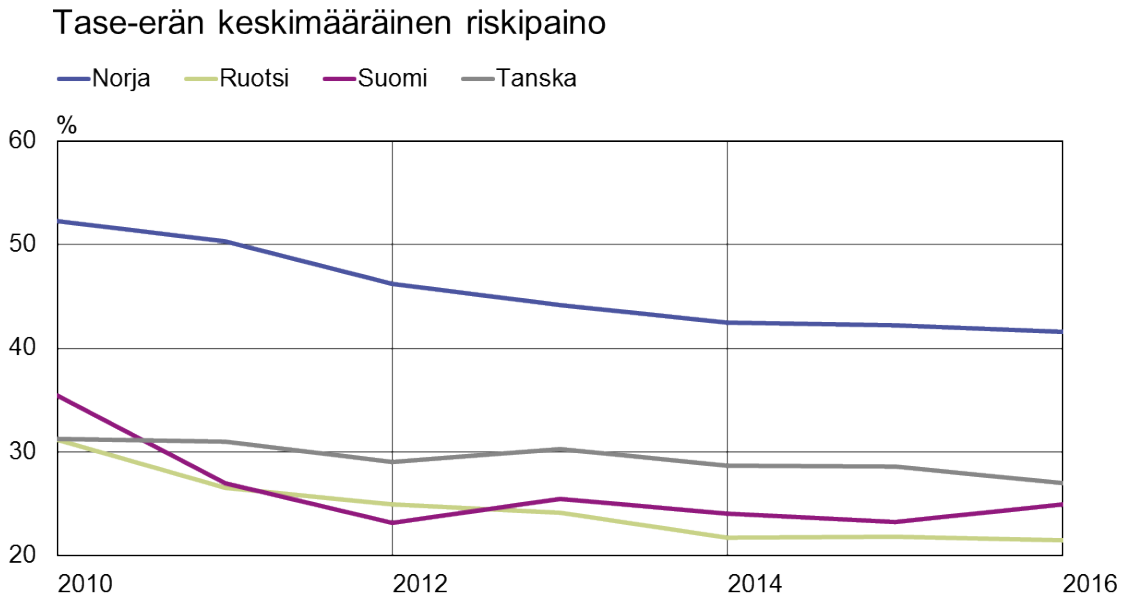
Tässä artikkelissa pohjoismaisen pankkijärjestelmän riskejä tarkastellaan käyttäen Yhdysvalloissa kehitettyä ns. CAMELS-arviointijärjestelmää. Se koostuu kuuden osa-alueen arvioinnista. Nämä ovat vakavaraisuus, lainasalkun laatu, johtaminen ja organisaatio, kannattavuus, varainhankinta ja markkinariskit (***C**apital adequacy, **A**sset quality, **M**anagement capability, **E**arnings, **L**iquidity, **S**ensitivity to market risk*). Camels-järjestelmää sovelletaan yleensä yksittäisiin pankkeihin. Tässä artikkelissa sitä sovelletaan pankkisektoriin maatasolla, joten käsittely poikkeaa tavanomaisesta. Esimerkiksi markkinariskien yhteydessä käsittelemme yksittäisten pankkien riskien lisäksi myös järjestelmäriskejä.

Vakavaraisuus

Pohjoismaisen pankkisektorin vakavaraisuus on edelleen vahvistunut (kuvio 1). Taustalla ovat pankkisektorin hyvä kannattavuus ja viranomaisten finanssikriisin jälkeen asettamien vakavaraisuusvaatimusten kiristyminen mutta myös tase-erien keskimääräisten riskipainojen pieneneminen. Kaikissa Pohjoismaissa on otettu käyttöön 2,5 prosentin kiinteä

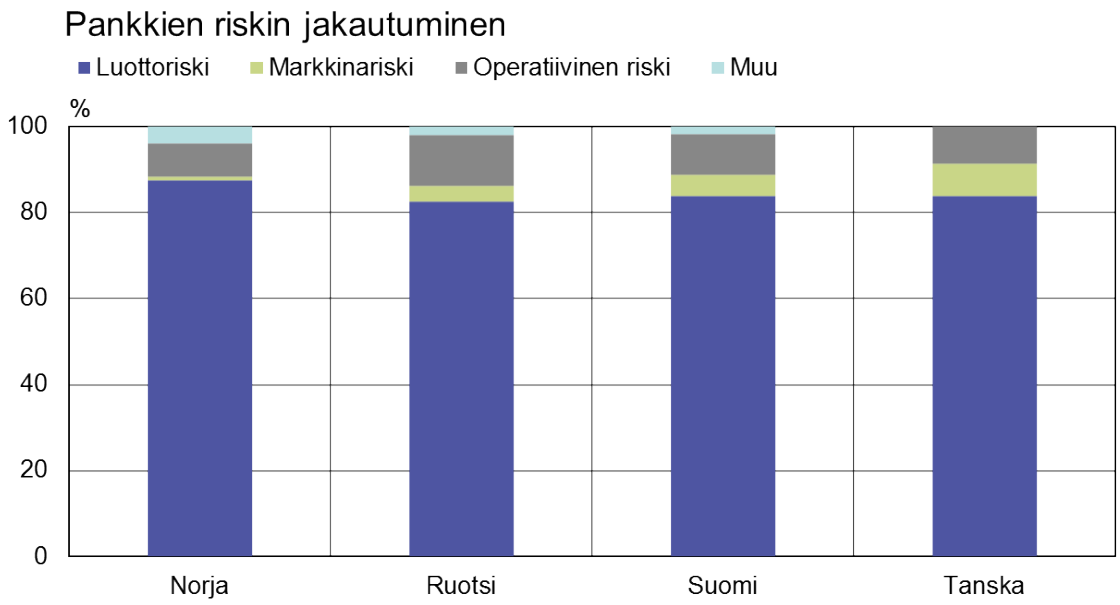
lisäpääomavaatimus sekä lisäpääomavaatimuksia systeemisesti merkittäville pankeille. Lisäksi Norjassa ja Ruotsissa on vuodesta 2014 lähtien ollut voimassa muuttuva lisäpääomavaatimus (ETA-maana myös Norja on suurelta osin EU:n yhteisen lainsäädännön piirissä.) Riskipainojen pienenemisen taustalla on suurelta osalta pankkien sisäisten luottoriskimallien käyttö vakavaraisuuslaskennassa (kuvio 2). Norjassa ja Ruotsissa on kuitenkin korotettu asuntolainojen vähimmäisriskipainoja, ja myös Suomen Finanssivalvonta ilmoitti riskipainojen nostotavoitteesta aiemmin keväällä 2017. Ruotsissa valvoja on toteuttanut riskipainojen korotukset kasvattamalla ns. pilari II -vakavaraisuusvaatimusta, jolloin korotus ei vaikuta pankin vakavaraisuuslukuihin.

Kuvio 1.

Lähteet: SNL Financial ja Finanssivalvonta.
5.5.2017
eurojatalous.fi

Kuvio 2.

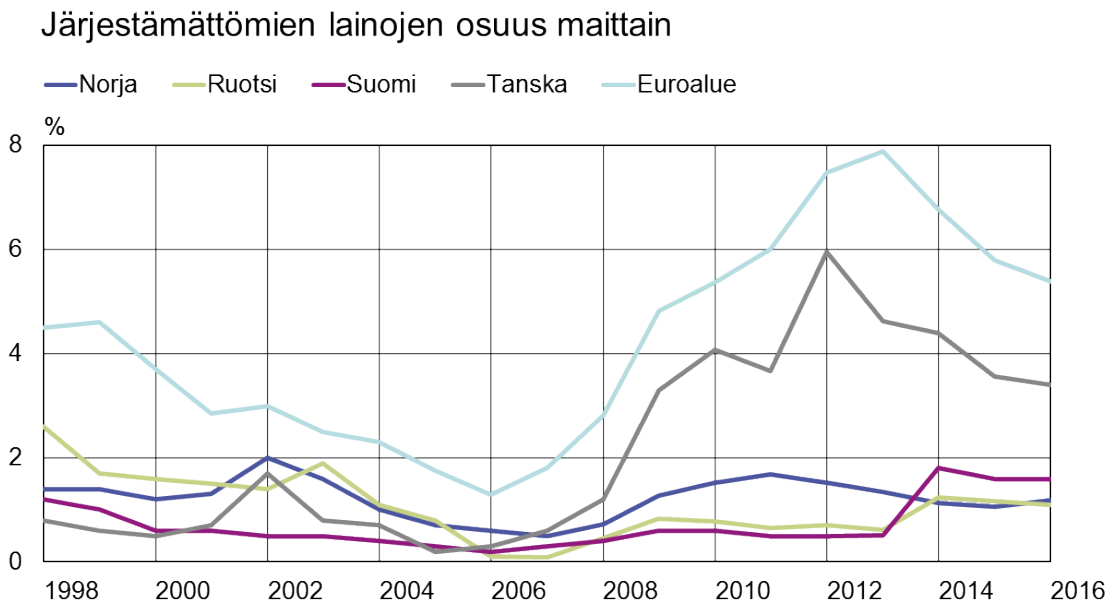
Lähteet: SNL Financial ja Finanssivalvonta.
5.5.2017
eurojatalous.fi

Lainasalkun laatu

Pankkien taseiden riskejä voidaan jaotella riskipainotettujen saamisten perusteella luottoriskiin, markkinariskiin, operatiiviseen riskiin ja muihin riskeihin. Pääosa pankin taseen riskistä on lainanantoon liittyvää luottoriskiä (kuvio 3). Markkinariski taas liittyy yleensä pankkien arvopaperiomistuksiin ja -kaupankäyntiin, ja sen osuus oli vuoden 2016 lopulla suurin Ruotsissa, Suomessa ja Tanskassa.

Arvopaperikaupankäynnin riskien kannalta Pohjoismaille erityistä on monien suurten pankkien toimiminen markkinatakaajana katettujen lainojen markkinoilla. Koska pankit lisäksi käyttävät toistensa liikkeeseen laskemia katettuja lainoja likviditeetinhallinnassa, keskinäiset arvopaperiomistukset voivat olla merkittäviä. Esimerkiksi Ruotsissa pankkien keskinäiset arvopaperiomistukset ovat maan keskuspankin tilastojen valossa noin 30 % suhteessa pankkien omaan pääomaan. Näiden eri riskien lisäksi pankille lasketaan myös operatiivinen riski sen eri liiketoimintojen koon mukaan.

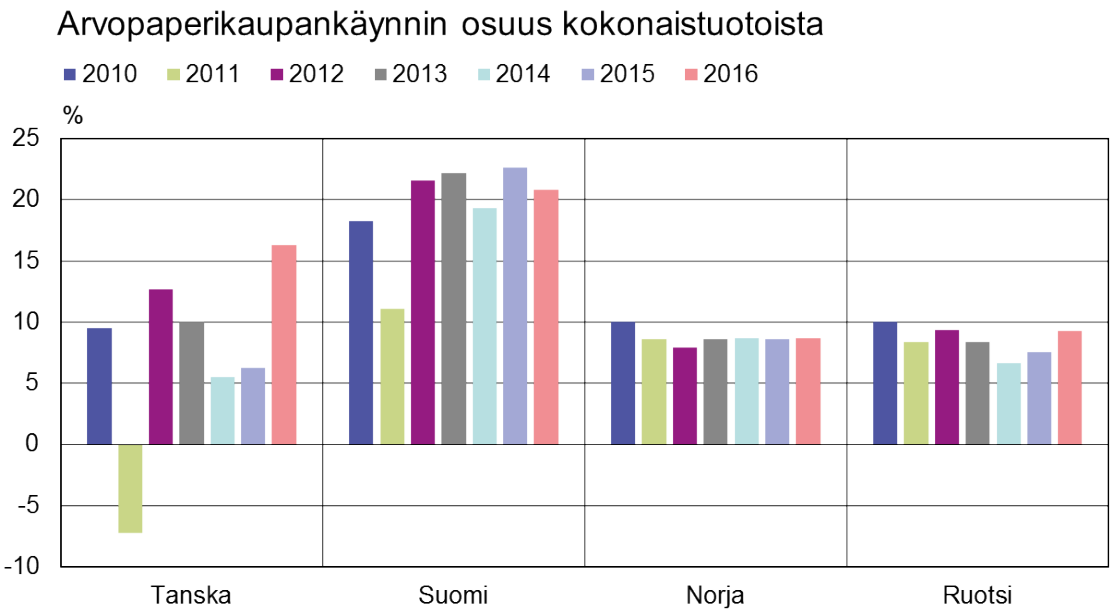
Kuvio 3.

Lähteet: IMF ja Finanssivalvonta.
5.5.2017
eurojatalous.fi

Pankit myöntävät lainoja kotitalouksille ja yrityksille (kuvio 4). Suurin osa kotitalouslainoista on asuntolainoja, ja ne ovat asuntovakuutensa vuoksi vähäriskisempiä kuin valtaosa muista pankin myöntämistä lainoista. Pohjoismaille ominaisia ovat verrattain suuri asuntolainojen absoluuttinen määrä ja näiden lainojen osuus pankkien lainanannosta. Tilastoissa yrityslainoilla tarkoitetaan yleensä muille kuin rahoitusalan yrityksille myönnettyjä lainoja. Lisäksi pohjoismaiset pankit luotottavat vähäisessä määrin myös vakuutusyhtiöitä, eläkeyhtiöitä ja muita rahoitusalan toimijoita.

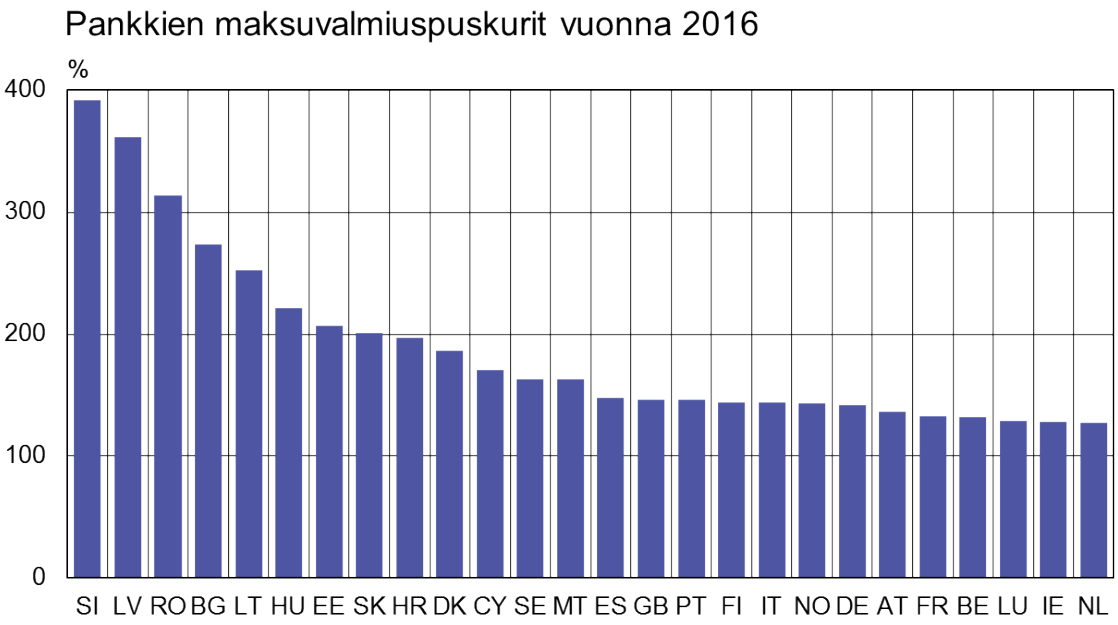
Kuvio 4.

Lähteet: SNL Financial ja Finanssivalvonta.
5.5.2017
eurojatalous.fi

Hoitamattomien lainojen ja luottotappioiden määrät ovat pitkään olleet pieniä lähes kaikissa Pohjoismaissa (kuvio 5), mikä on tukenut pankkien kannattavuutta. Poikkeuksena on Tanska, jossa finanssikriisiä seurasivat asuntomarkkinakuplan puhkeaminen ja taantuma, joiden myötä etenkin monilla yrityksillä oli vaikeuksia lainojen takaisinmaksussa. Seurasi pankkikriisi, jossa noin 60:n tyypillisesti liikekiinteistötoimintaa rahoittaneen pienen pankin toiminta ajettiin alas. Sittemmin hoitamattomien lainojen määrä on alkanut vähentyä ja luottotappioista on tullut palautuksia, kun Tanskan talous on vahvistunut. Suomessa ja Ruotsissa järjestämättömien lainojen osuudessa näkyy siirtymä vuonna 2014, kun järjestämättömien lainojen määritelmää yhdenmukaistettiin Euroopassa.

Kuvio 5.

Lähde: EBA.
5.5.2017
eurojatalous.fi

Johtaminen ja organisaatio

Pohjoismaissa on monin eri tavoin järjestyneitä pankkiryhmiä. On suuria kansainvälisiä liikepankkeja ja pienempiä, yleensä yhdessä maassa toimivia pankkiryhmiä. Lisäksi Suomessa ja Tanskassa merkittävä osa pankkitoiminnasta on osuuskuntamuotoista ja kaikissa Pohjoismaissa on paljon pieniä säästöpankkeja.

Kun katsoo Pohjoismaiden rajoja ylittäviä riippuvuuksia, erityistä huomiota on kiinnitettävä useassa maassa toimiviin ruotsalaisiin ja tanskalaisiin suuriin pankkeihin. Pankit optimoivat pääoman käyttöään ja luotonantoaan koko konsernin tasolla. Tämän vuoksi monikansallisen pankin luotonanto yhdessä maassa on riippuvaista sen liiketoiminnasta muissa maissa. Tutkimusten mukaan finanssikriisissä monikansalliset pankit ja etenkin niiden sivuliikkeet ovat negatiivisen sokin myötä alttiimpia vähentämään luotonantoaan kuin yhdessä maassa toimivat pankit.[2]

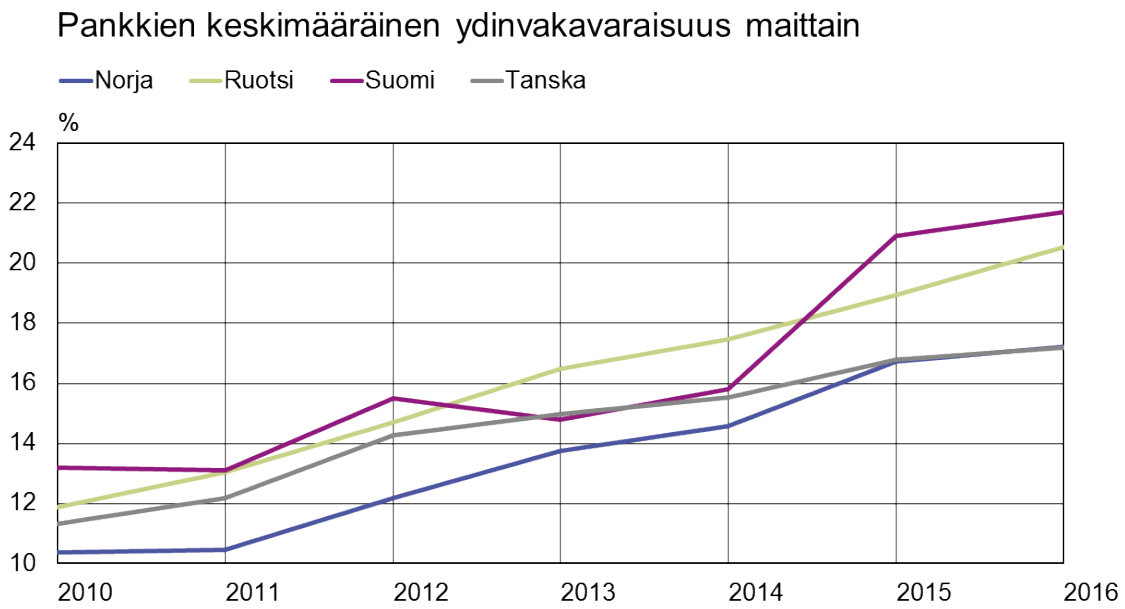
Kannattavuus

Viime vuosina vallinnut historiallisen matala korkotaso on rasittanut pohjoismaisen pankkisektorin korkokatetta. Laina- ja talletusmäärien vaimea kasvu on antanut korkokatteelle

vain vähän tukea. Pankkisektorin kannattavuus on kuitenkin kehittynyt kokonaisuudessaan verraten tasaisesti vuodesta 2013 lähtien.

Oman pääoman tuotolla mitattuna Norjan ja Ruotsin pankkisektorit ovat olleet Pohjoismaiden kannattavimpia (kuvio 6). Tanskan pankkisektori on kohentanut jatkuvasti kannattavuuttaan vuosien 2008–2010 ajan kestäneen pankkikriisin jälkeen, ja vuonna 2016 se oli Suomen pankkisektoria kannattavampi.

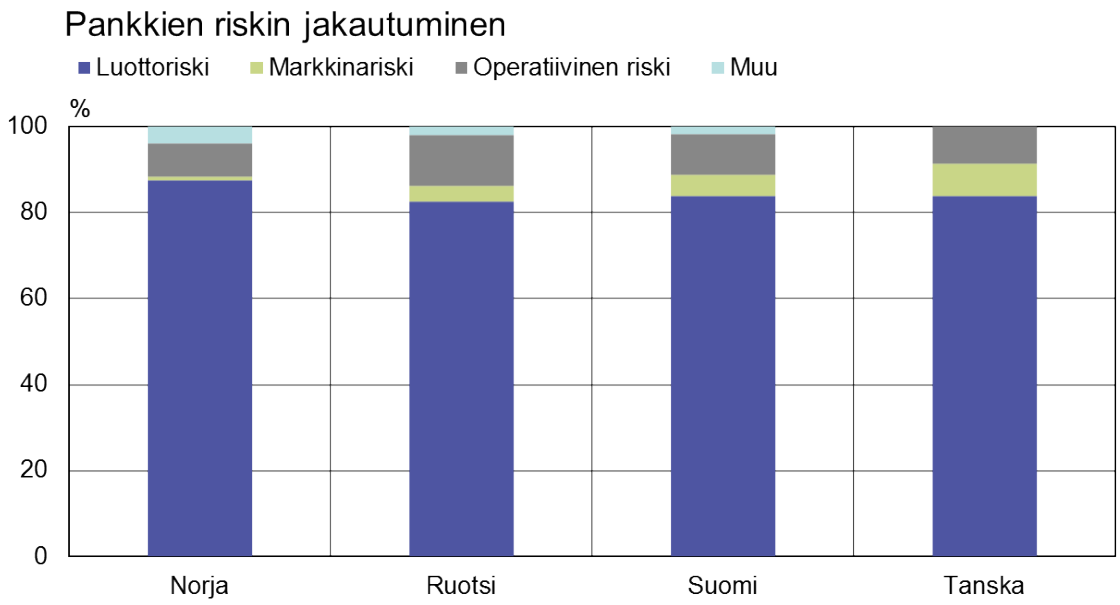
Kuvio 6.

Lähteet: SNL Financial ja Finanssivalvonta.
5.5.2017
eurojatalous.fi

Kulujen ja tuottojen suhteella mitattuna Norjan pankkisektori on ollut pitkään Pohjoismaiden tehokkain, mutta Ruotsin pankkisektori ei jää enää kauas siitä. Pohjoismaisessa vertailussa Suomen pankkisektorille ovat ominaisia arvopaperikaupankäynnin ja sijoitustoiminnan nettotuottojen suuri osuus tuotoista (kuvio 7) ja vastaavasti korkokatteen osuuden pieneneminen. Korkokatteen osuus kokonaistuotoista on kutistunut yhtäjaksoisesti vuodesta 2012 lähtien, ja vuonna 2016 se oli enää 40 % tuotoista. Tämä voi lisätä kokonaistuottojen vaihtelua, sillä arvopaperikaupankäynnin ja sijoitustoiminnan nettotuottojen suuruus voi vaihdella huomattavastikin vuodesta toiseen, kun taas korkokate on tyypillisesti ollut vakaampi.

Kuvio 7.

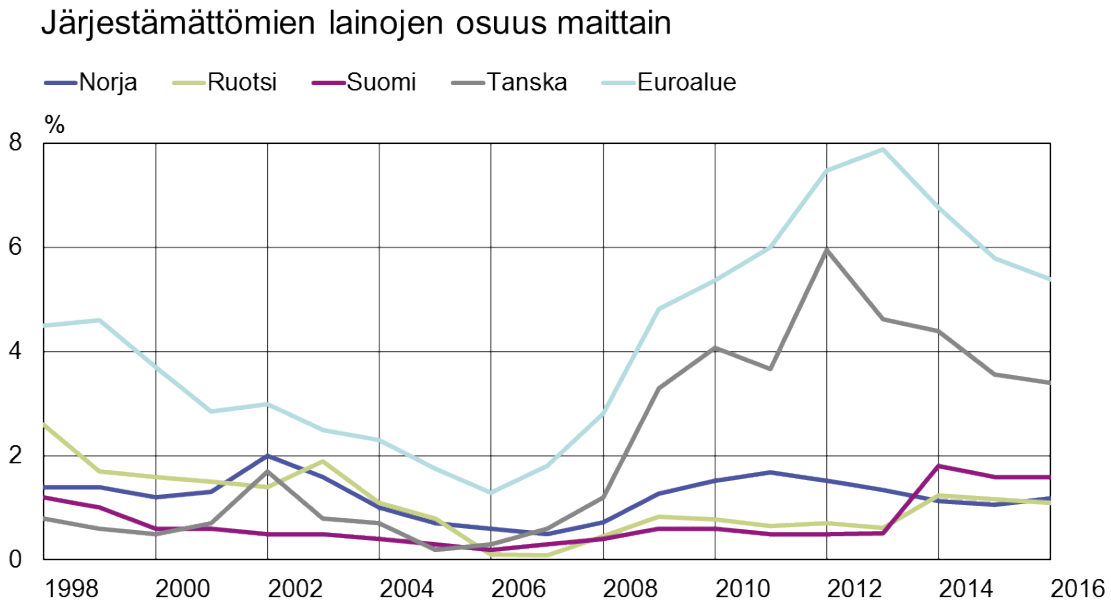
Lähteet: SNL Financial ja Finanssivalvonta.
5.5.2017
eurojatalous.fi

Vuodenvaihteen rakennejärjestelyiden yhteydessä Nordea siirsi kaupankäyntisalkkunsa Ruotsiin, minkä myötä Suomen tilanne voi todennäköisesti näyttää tuonnempana erilaiselta.

Varainhankinta

Pohjoismaisessa pankkisektorissa lainojen suhde talletuksiin on kansainvälisesti vertaillen suuri (kuvio 8). Pankkisektorin tulee siten kattaa rahoitusvajeensa oman pääoman lisäksi markkinavarainhankinnalla, jossa katetuilla lainoilla ja Ruotsissa myös lyhytaikaisella dollarimääräisellä rahoituksella on keskeinen merkitys. Lyhytaikainen dollarimääräinen rahoitus altistaa Ruotsin pankkisektorin rahoitusriskille, kun pitkäaikaisia luottoja rahoitetaan lyhytaikaisella varainhankinnalla. Lisäksi ongelmia voi muodostua, jos valuutanvaihtosopimusten markkinat eivät toimi.

Kuvio 8.

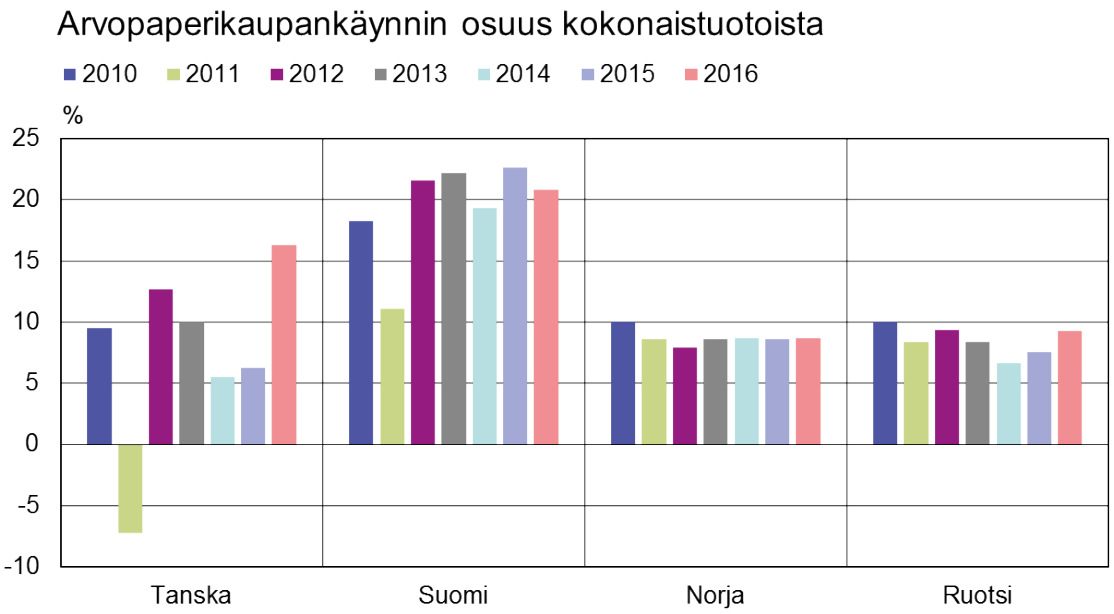

Lähteet: IMF ja Finanssivalvonta.
5.5.2017
eurojatalous.fi

Katetut lainat tarjoavat sijoittajalle kaksinkertaisen turvan: lainan kattaa yleensä sitä varten varattu vakuus, yleisimmin korkealaatuinen asuntoluottosalkku, ja tarvittaessa katteena ovat liikkeeseenlaskijan muut varat. Vaikka katettujen lainojen luottoluokitukset ovat yleensä erittäin hyvät, näihin lainoihin liittyy järjestelmäriskejä. Asuntomarkkinoihin kohdistuva voimakas stressi voi kasvattaa katettujen lainojen riskilisiä, mikä suurentaisi varainhankinnan kustannuksia. Erääntyvien katettujen lainojen uusiminen vaikeutuisi, jos asuntolainakannan luottoriski kasvaisi. Lisäksi pohjoismaisten pankkien maksuvalmiuspuskureissa on runsaasti katettuja lainoja, joiden arvon lasku vaikeuttaisi varainhankintaa edelleen. Siten rahoitusmarkkinoiden vakauden lisäksi asuntomarkkinoiden vakauden säilyminen on tärkeää pankkien varainhankinnan kannalta.

Pohjoismaisten erityispiirteiden vuoksi on tärkeä varautua varainhankinnan riskeihin. Pankit ovat Pohjoismaissa varautuneet markkinavarainhankinnan häiriöihin pitämällä puskureita yli minimimaksuvalmiusvaatimuksen, joka on Euroopan unionissa tällä hetkellä 80 % (CRDIV-direktiivi). Tähän on kannustanut mm. se, että useissa Pohjoismaissa noudatetaan jo nyt Euroopan unionissa vuonna 2018 voimaan tulevaa 100 %:n minimimaksuvalmiusvaatimusta (kuvio 9).

Kuvio 9.

Lähteet: SNL Financial ja Finanssivalvonta.
5.5.2017
eurojatalous.fi

Markkinariskit

Pankkisektorin kokonaisriskistä eli riskipainotetuista saamisista markkinariski muodostaa varsin pienen osan (kuvio 3), ja suurin osa markkinariskistä on korkoriskiä. Korkoriskin toteutumisen vaikutus riippuu korollisten erien suuruudesta ja korkojen muutoksista. Suomessa korkotason yleinen nousu kasvattaisi tyypillisesti pankkisektorin korkokatetta, kun lainakorot kohoaisivat talletuskorkoja enemmän.

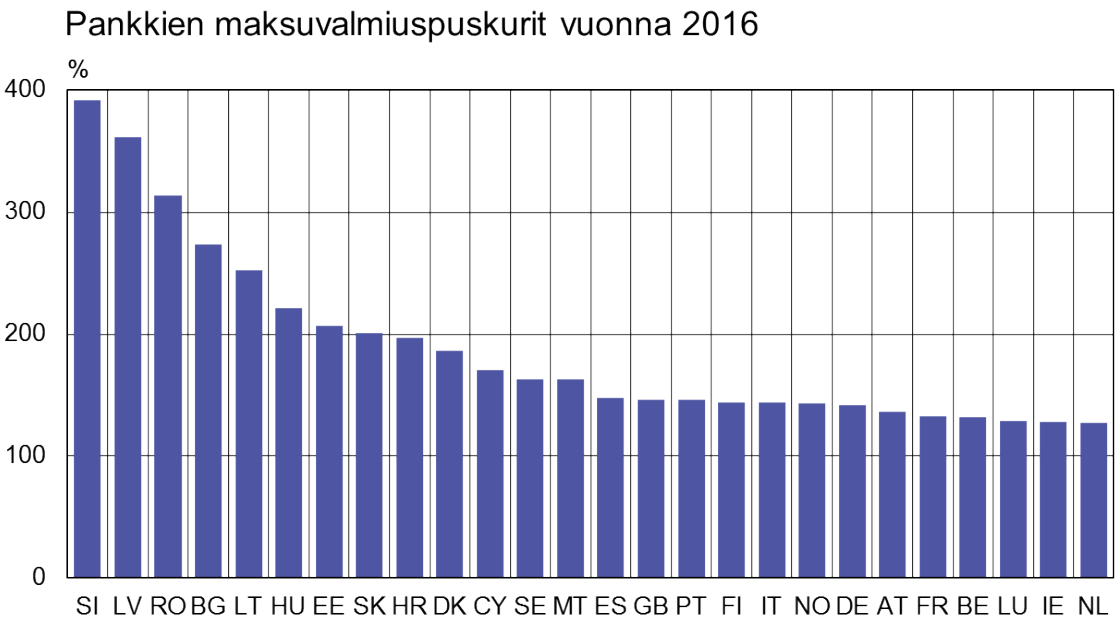
Korkoriskin toteutumisella voi olla myös makrovakaudellisia vaikutuksia. Markkinakorot nousivat erittäin korkeiksi Suomessa 1990-luvun laman aikana ja heliborkorkoihin sidotut lainakorot kasvattivat kotitalouksien korkomenoja. Suuret korkomenot ja huomattava työttömyys kasvattivat kotitalouksien luottotappioita mutta silti selvästi hitaammin kuin yrityslainojen luottotappioita.

Kotitaloudet sopeutuivat vaikeaan tilanteeseen vähentämällä kulutustaan, jotta ne olisivat saaneet ainakin asuntolainansa hoidettua. Kulutuksen vähentäminen kuitenkin pahensi makrotalouden tilannetta edelleen. Tästä syystä lainanottajilla tulisi olla riittävän suuret puskurit lainanhoitoa varten etenkin, kun kotitalouksien korkoriski on nykyään aiempaa suurempi. Euriborsidonnaisten asuntoluottojen osuus on kasvanut 90 prosenttiin.

Kotitalouksien velkaantuneisuus on suurta kaikissa Pohjoismaissa (kuvio 10). Taloustieteellinen tutkimus on osoittanut vahvan yhteyden kotitalouksien velkaantumisen ja rahoituskriisien välillä.[3] Jotta järjestelmäriskit ehkäistäisiin, Pohjoismaissa on keskipitkällä aikavälillä syytä pyrkiä hillitsemään kotitalouksien jo nyt mittavan velkaantuneisuuden kasvamista.

Mikä sitten olisi sopiva velkaantumisen taso? Tähän ei ole lopullista totuutta, mutta esimerkiksi Kansainvälisen järjestelypankin (BIS) vuoden 2017 alussa julkaisemassa työpaperissa[4] todetaan, että kotitalouksien velkaantuneisuuden pitkän aikavälin haittavaikutukset alkavat voimistua, kun kotitalouksien velka suhteessa bruttokansantuotteeseen kasvaa yli 60 prosentin.

Kuvio 10.

Lähde: EBA.
5.5.2017
eurojatalous.fi

Pankkisektori vakavarainen, mutta pysyttävä tarkkana

Kaiken kaikkiaan pohjoismainen pankkisektori on erittäin vakavarainen, osin sisäisten luottoriskimallien riskipainojen pienuuden ja osin pankkien hyvän kannattavuuden ja varautumisen ansiosta. Korkokatteen kutistumisesta huolimatta sektorin kannattavuus on säilynyt hyvänä luottotappioiden vähäisyyden sekä kaupankäynti- ja palkkiotuottojen ansiosta.

Luottotappioiden vähäisyyteen ei Pohjoismaissa pidä kuitenkaan tuudittautua, sillä rahoitusjärjestelmässä on tunnistettavissa selviä haavoittuvuuksia. Kotitalouksien huomattava velkaantuneisuus, paikoitellen voimakkaasti nousseet asuntojen hinnat ja pitkälti kotimaisesta

kysynnästä riippuva talous altistavat pankkijärjestelmän keskipitkän aikavälin riskeille. Siihen, miten mahdolliset rahoitussokit välittyvät, vaikuttavat Pohjoismaissa tyypillisesti mm. pankkisektorin suuri koko, keskittyneisyys, sivuliikkeet ja katetuista lainoista aiheutuvat kytkennät. Juuri näihin ominaisuuksiin onkin kiinnitettävä huomiota.

Viitteet

1. Lokakuussa 2016 Nordea perusti Suomeen asuntoluottopankin, jota se käyttää katettujen lainojen liikkeeseenlaskuissa. ↑
2. De Haas – Van Lelyveld (2014) Multinational Banks and the Global Financial Crisis: Weathering the Perfect Storm? Journal of Money Credit and Banking. Vol 46, 1, 333–364. Popov – Udell (2012) Cross-border banking, credit access, and the financial crisis. Journal of International Economics. Vol. 8, 1, 144–161. Bank of England (2015) On a tight leash: does bank organizational structure matter for macroprudential spillovers? Working Paper No. 524. ↑
3. Jordà – Schularick – Taylor (2015) Leveraged bubbles. Journal of Monetary Economics, 76, Supplement, pp. S1–S20. Detken et al. (2014) Operationalising the countercyclical capital buffer: indicator selection, threshold identification and calibration options. ERSB Occasional Paper Series No. 5 / June 2014. ↑
4. BIS Working Paper (2017) The real effects of household debt in the short and long run. ↑

Asiasanat

järjestelmäriskit, kannattavuus, pankit, pankkisektori, vakavaraisuus